

sobnog uticaja uspostavljen je pojam habitusa kao oznaka generalnog nivoa svesti, atmosfere doba, pri čemu termin Zeitgeist ukazuje na izvesnu zavisnost stvaraca od tradicije i savremenih zbivanja. Trihotomno pojednostavljenje nasleđuje uobičajenu shemu sa isto tako uobičajenim karakteristikama a ono što je novo jeste drugačiji pristup postmoderni kao i izvesne niti povezivanja određenih tačaka. No, da ne ponavljamo eksplikacije, u tekstu nije uspostavljena nikakva teorija već je samo zacrtana jedna mogućnost konstituisanja linije koja nije nikakav most kojim se prelazi reka već niz kamičaka preko kojih se gazi uz veliku opasnost da se neki izmakne i tako onemoguću dalji put. Ako put jeste prav i ne dopušta vrludanja bar dolazak do druge obale omogućava širinu bez ikakvih prepreka. Po logičkom zakonu što je obim pojma širi njegovi sadržaji su uži tako da ono što je označeno kao Sve može biti jednako Ničemu no takav pristup za umetnost i jeste najplodonosniji.

1) Ž. F. Liotar, »Postmoderno stanje«, Bratstvo Jedinstvo, Novi Sad, 1988., na str. 107 Liotar piše da je konsensus samo jedno stanje diskusije i da je »taj krajnji cilj pre paralogija«.

2) up. tekst Guy Scarpetta, časopis Delo, Dekadencija, mart-april 1988., str. 136., »prošla su vremena kad su pojedinci mogli da veruju da imaju »pravilan stav« i apsolutne, definitivne kriterijume«.

3) up. M. Dananjanić, »Savremena strujanja u estetici«, Beograd, 1984., na str. 141. navodi se pristup H. Rosenberga koji smatra da se umetnost nalazi u »procesu de-definisanja«, »što znači napuštanje svih dosadašnjih određenja, čime se ona oslobađa za slobodni eksperimentalni stav«.

4) videti L. Trifunović, »Slikarski pravci XX veka«, Jedinstvo Priština, Prosveta Beograd, 1981., str. 16., Trifunović nalazi pet velikih sistema u razvoju umetnosti: »arhaični, antički, srednjovekovni, renesansni i moderni«. U ovom tekstu apstrakovani su arhaični i srednjovekovni, a tradicionalni uključuje i antički i renesansni.

5) up. E. From, »Zdravo društvo«, Rad, Beograd, 1983., str. 95. i njegovu definiciju društvenog karaktera.

6) up. E. Moren, »Duh vremena«, BIGZ, Beograd, 1979. Moren pod l'esperit du temps shvata ono što mi označavamo opštedruštvenim karakterom jer mu ne pridaje vodeće idejno-intelektualne tokove.

7) na pr. videti »Moderna teorija drame«, Nolit, Beograd, 1981., posebno tekst E. Žakara 471-501. ili odličan tekst T. Reškovca u časopisu Polja, februar-mart 1988., 62-66.

8) up. pogovor A. Šarčevića za »Filozofiju modernog doba«, Veselin Masleša, Sarajevo, 1986., str. 422.

9) najčešće se zaboravlja da je Šekspirova himna čoveku iz »Hamleta«: »kakvo je remek-delo čoveka kako je plemenit razumom!... duboko prožeta pesimizmom. Up. K. Klark, »Civilizacija«, Mladost, Zagreb, 1987., str. 163-164.

10) up. Tekst Franco Crespia u časopisu Delo, Postmoderna aura (I), broj 1-2-3, godina XXXV, str 320-335, gde se totalizacija izjednačava s teorijskim nasiljem. Isto tako up. M. Fuko, »Istorija ludila u doba klasicizma«, Nolit, Beograd, 1980. gde se na ekstremnan način Um dovodi u vezu s praktičnim mentalnim nasiljem.

11) up. D. Pejović, »Hermenautika, znanost i praktična filozofija«, Veselin Masleša, Sarajevo, 1982., str. 61-81.

12) veza postmoderna — alegorija u kratko je data u »Postmoderna«, Naprijed, Zagreb, 1988., str. 20-21.

13) videti F. Velflin,

14) videti E. H. Gombrich, »Umetnost i iluzija«, Nolit, Beograd, 1984., posebno str. 180-181.

15) up. monografiju »Turner«, John Walkera, Prosveta, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.

16) up. A. Velmer, »Prilog dijalektici moderne i postmoderne«, Bratstvo Jedinstvo, Novi Sad, 1987., str. 47. Velmer kao centralnu karakteristiku postmoderne uzima smrt u zaboravljanju da je izuzev filozofije prakse čitava moderna misao ušla u konflikt s Umom. Smrt Uma jeste obeležje postmodernog habitusa međutim primarna dimenzija jeste, ako ne smrt Subjekta jer to zvuči ružno i za one koji ne razumeju prirodu postmoderne i opasno, bar dokidanje pojma Subjekt, i to jedino u smislu njegove prevlasti nad prirodom i kosmosom.

17) up. tekst Masao Abea »Zen i Niče« u »Kulturama Istoka«, broj 14, oktobar-decembar 1987., str. 4-8.

18) up. A. Kožev, »Kant«, Nolit, Beograd, 1976. gde se čutanje suprotstavlja besedi kao racionalnom ispoljavanju na identičan način kao što je učinio Lao-Ce. Up. »Izabrani spisi«, Prosveta, Beograd, 1983.

19) up. A. Šarčević, »Filozofija modernog doba«, str. 428.

20) up. C. Tisdall i A. Bozzolla, »Futurizam«, Oxford University Press, 1978., gde se kida uobičajeno povezivanje futurizma s fašizmom, str. 200-210.

21) up. J. M. Palmier u Delu posvećenom dekadenciji, str 265-287 gde je pokazan odnos nacizma prema ekspresionizmu kao i na str. 302-319 odnos real-socijalizma prema modernoj umetnosti u celini. Bliskost represivnog (neo)konzervativizma s figurativnim postupkom (samo u jednom smeru, naravno) uvek rezultira osudom moderne, pogolovo ekspresionizma.

22) up. Velmer, str. 112. »protiv racionalizma ukupno moramo prigovoriti da se ne mogu očekivati ni definitivne legitimizacije ni definitivna rešenja«.

23) up. F. D. Sosir, »Opšta lingvistika«, Nolit, Beograd, gde se konstatuje da izbor znakova ne podleže nikakvom opštem principu već proizvoljnosti. Navedeno kao primer kako se i u lingvistici došlo do saznanja o nepostojanju unisonosti a tako i nemoci da se prode u strukturu formiranja jezičkih znakova.

24) up. L. Trifunović, ibid., str. 22, gde se iznalaze dve tačke razaranja umetnosti: Disanov ready-made i Maljevičev kvadrat.

25) up. Dada-Constructivism, Annelly Juda Fine Art, London, 1984. kao i Y. Arman, »Marcel Duchamp«, Marval Paris, Galerie Yves Arman New York, Galerie Beaubourg Paris, Galerie Bonnier Genève, 1984.

26) up. M. Čulajević, »Polock«, 3+4, Beograd, 1987.

27) up. H. Read, »A concise history of modern painting«, Thames and Hudson, London, 1986. kao i E. Lucie — Smith, »Movements in art since 1945«, Thames and Hudson, London, 1985. za opšti pregled moderne umetnosti.

28) up. G. C. Argon, »Studije o modernoj umetnosti«, Nolit, Beograd, 1982. i njegovo razdvajanje umetničko-estetičko.

29) up. G. Flego u »Postmoderna«, str. 181, gde se navodi da drugi krak argumentacije vodi odbacivanju novovekovne teorije subjekta.

30) up. P. Feyerband, »Protiv metode«, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987.

31) up. Ž. F. Liotar, ibid., str. 98. gde se konstatuje da je »pribegavanje velikim naracijama isključeno«, pri čemu se misli na projekte sveobuhvatnosti, utopije i arbitarnosti.

32) up. P. Sloterdijk, »Kopernikanska mobilizacija i ptolomejsko razoružanje«, Bratstvo Jedinstvo, Novi Sad, 1988., str. 63.: »Ukoliko bi filozofija bila tako lakomislena da na neko suštinsko pitanje da definitivnan odgovor, onda bi to izgledalo kao da je s leđa napala svoje osnovno opredeljenje da istražuje«.

33) Opuštanje postmoderni za nekakav neo-konzervativni stav potiču iz njenog identifikovanja s krajem Uma (na pr. Adorno) i krajem utopije (na pr. Habermas) a tako i krajem subjekta pri čemu se predviđa da to nije njihov (skupni) kraj već kraj njihove vladavine. Verovatno je u pitanju i zabrinutost da u takvom stanju neće postojati duhovni oslonac snagama negacije a možda i njihove egzistencije pri čemu se predviđa da će usled (nad)determinacije otpor uvek postojati. Up. tekst J. Hebermasa u časopisu Polja, ibid., str. 59-62 kao i B. Smit, »Postmoderna — strategija zaborava«, Školska knjiga, Zagreb, 1988.

34) up. C. Dženks, »Jezik postmoderne arhitekture«, Vuk Karadžić, Beograd gde pored insistiranja na teorijskoj polivalentnosti postoji i refleksija o estetsko-stilskoj eklektičnosti i pluralizmu.

35) up. tekst P. Sloterdijka u časopisu Delo, »Postmoderna aura(I)«: »Zato sadašnjost ni u kom slučaju nije vreme duhovne stagnacije, kako to tvrde oni koji stagniraju, nego je to najzbudljivija epoha mišljenja od antičkih vremena«, str. 63.

36) up. J. Leenhardt u »Postmoderna«, ibid., str. 28.

37) up. Flinkielraut u časopisu Delo, Dekadencija, str. 174-181.

38) up. F. Torres u »Postmoderni«, str. 170: »Postmoderna označava manje vrsnetak a više dovršenje »moderne« i ovu smešta pod znak jednog prijne svega estetičkog i kulturnog moderniteta.« koji je blizak Liotarovom stanovištu. Stoga postmoderna nije jednaka predmoderni a u suštini je anti-moderna.

39) up. A. Flinkielraut, časopis Delo, Dekadencija, str. 174.

40) Čini se da služeći se još jednim uprošćenim trojstvom Vendersov film »Nebo nad Berlinom« iskazuje autentičnu dimenziju postmodernog habitusa. Dok je u tradicionalnom habitusu linija inicijacija bila telesno-fizičko — duhovno-etičko — božansko-transcedentno u modernističkom se krenulo od etičkog, stiglo do transcedentnog da bi se rešenje našlo u »svetu života« ali na jedan ambivalentan i u suštini tragični način.

nove pesme

adam zagajevski

U OSVIT

U osvit kroz prozore voza video sam nenastanjene gradove koje je opustošio san, otvorene i bespomoćne kao velike životinje izvrnute na leđa.

Po velikim trgovima hodile su samo moje misli i hladan vetar, na tornjevima su zamirale lanene zastave, u drveću su se budile ptice, u gustim krznima parkova bleštale su oči divljih mačaka, u izlozima prodavnica odražavala se bojažljiva svetlost jutra, večnog početnika, vrteške, najzad usredsređene, molile su se svome nevidljivom centru, vrtovi su se dimili kao zgarista Varšave, a do mrkih zidova klanice još nije stigao prvi kamion.

U osvit gradovi ne pripadaju nikom i nemaju naziva, ni ja nemam ime, pred zoru, kad se gase zvezde i voz juri sve brže.

REVKIJEM ZA ŽIVE

Radost proteklog trenutka brzo se pretvara u crnu kapuljaču s otvorima za oči, usta, jezik i žalost. Žalosti.

Živi su stalno zauzeti oprastanjem s odlazećim danima, koje podseća na osvetljen ali nikad ne izazvan film. Živi žive tako lakomisleno, tako nemarno, da mrtvi ne mogu da se načude. Tužno se smeju i uzvikuju, ah, deca, i mi smo bili isti. Isti takvi.

Cvetali su bagremovi. Slavuji su pevali u granju, nad nama.

TOGA DANA

Toga dana beskrajnost je kao zabave radi dobijala boju meda i čadi; promukli zvuci sirena pokušavali su da je izraze. Oštrači noževa išli su kroz dvorišta i iskre su se vukle za njima kao beskućne oluje. Odred vojnika vraćao se s poligona, studenti su kružili oko univerziteta.

U podrumima su mirisali podzemni jabučnjaci. Tramvaj se probijao kroz uske ulice. Crne smrče bacale su crnu senku na travu, na klupi je spavo mačor mek kao san. Neko je vežbao pasaže na klaviru, neko je polako umirao u dugoj sobi. Toga dana beskrajnost je, kao zabave radi, poprimila oblik tamnog jata vrabaca i, menjajući oblike, igrala nad livadom.

MOJSIJE

Žubor reka. Čiope se spremaju za odletanje. Trska kao pratilica tiho stoji u jezercima. Usta tolikih gradova, oči tolikih kuća — gde si, ljudski pogledu? Stalno vetar. Stalno časovnici Željni proticanja, što piju vreme kao šolje s rubovima umazanim šminkom. Zbogom, tople cigle, zbogom prozorski kapci.

Završava se dan, lokomotive tonu u san pod perjanicama cvatućih bagremova, zmije se njišu na uskim stazama, malo sunce pada u pletenu kotaricu kao Mojsije, nesrećni čukovi huču sumorni znak, na nebu zviždi prva zvezda, rastu pohlepni prsti kopriva. Gde si, visoki pogledu? Dosadujemo se bez tebe.

S poljskog: Petar Vujičić